

ЮБИЛЕЕН СБОРНИК

НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ

2009

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
“НЕОФИТ РИЛСКИ”

ЮБИЛЕЕН СБОРНИК
на
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ

По повод 20-годишнината
на специалност

“Българска филология”

Благоевград
2009

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Иван Кочев. Демонстративната местоименна система в ксантийския говор (върху материал от т. нар. Граматика на помашкия език – в Гърция) . . . 7	
Лилия Илиева. Нови данни за българската поезия през XVI и XVII в. (Невероятно, но факт: българска любовна поезия на костурски диалект от XVI век!) 17	
Боян Вълчев. Още веднъж за диалектната основа на българския книжовен език. 34	
Драгомир Лалчев. Към етимологията на балканската фразеология: <i>Правя се на атпе.</i> 46	
Маринела Вълчанова. Наблюдения над някои унгарско-български лексикални паралели с общ славянски корен (С оглед на семантиката им в съвременния унгарски език). 52	
Лиляна Василева. Словообразователни хетероними със значение <i>къщовница</i> в българските говори. 63	
Борислав Попов. Номинационни модели, отразяващи някои традиционни представи за същността на Исус Христос. 69	
Биляна Тодорова. Езикът във форумите за майки в социално-семиотична перспектива. 82	
Гергана Падарева. За значението на интонационния избор. 90	
Лъчезар Перчеклийски. По-редки словообразователни типове от категорията имена за действия и за резултати от действия в Мариинското евангелие от X век (Имена от среден род). 95	
Румел Сребранов. Характеристика на диалектите и връзката ѝ с топонимията в Санданско. 100	
София Мицова. Лексиката като компонент на езиковото отношение в град Бобошево, Кюстендилско. 114	
Любка Ненова, Лъчезар Перчеклийски. Скален манастир край село Соуджак, Визенско (Р. Турция). 119	
Мария Терпан. Сричката – една от основните единици в лингвистичните системи на древността. 125	
Сашо Рангелов. Билингвизъм, диглосия и междинен език в българската езикова среда. 133	
Райна Холанди. Лексикографска обработка на устойчивите сравнения. 140	
Теодора Кирякова. Съответствие на тематичните полета при биномни фразеологизми в българския и немския език. 148	
Дора Иванова. Модели на обръщение в руския дискурс от началото на XX век. 159	

Милена Левулиева. Типове опозитивност в метафоричните полета “човешки взаимоотношения” в българския и английския език.	168
Мая Вуковска. Структурни и социопрагматични аспекти на българо-английското маркиране на кодове.	182
Елена Бикова. Употребата на местоименията с отрицателно значение в българския и гръцкия език.	187

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Цветан Ракъовски. От “безмълвната нощ” на Поморие към “оранжерията” на сп. “Мисъл”,	193
Магдалена Панайотова. Тази прекрасна / ужасна класика.	197
Таня Стоянова. Битието на съвременното българско фентъзи.	204
Бойка Илиева. Материали от италианския печат в българската възрожденска периодика.	211
Елена Азманова. Молитвата и клетвата в българската лирика: манипулациите на жанра.	216
Валентина Тодорина, Атанаска Методиева. Възрожденски полагания в компендиума „Денница на новобългарското образование”.	223
Петър Парашкевов. Цветан-Стояновата студия „Невидимият салон” (1961) през призмата на методология, предложена от Иван Добрев през 2005 г.	228
Петър Вълков. За характерния детайл.	237
Естер Георгиева. Превъплъщенията на хуманизма в творчеството на Амос Оз.	242
Венцислав Божинов. Образът на <i>другия</i> в интернет (Какво знаете за строителите турци в София?).	245

ЕЗИКОЗНАНИЕ

ДЕМОНСТРАТИВНАТА МЕСТОИМЕННА СИСТЕМА В КСАНТИЙСКИЯ ГОВОР (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ Т. НАР. ГРАМАТИКА НА ПОМАШКИЯ ЕЗИК — В ГЪРЦИЯ)

Иван КОЧЕВ

Югозападен университет „Н. Рилски“

Както беше вече посочено по-рано¹, публикуването на „Граматика на помашкия език“ (ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΜΑΚΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ) и на „Помашко-гръцки речник“ (ΠΟΜΑΚΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ) и „Гръцко-помашки речник“ (ΕΛΛΗΝΟΠΟΜΑΚΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ) през 1995–1996 г. в съседна Гърция (Солун) е израз на политическа поръчка и няма нищо общо с науката езикознание независимо от лингвистичната форма, в която са облечени тези издания.

Обявяването на онази част от българите мохамедани, останали след войните от 1913, 1919 и 1944 г. в Гърция, за самостоятелен „етнос“ и съчиняването на нов „книжовен език“, различен от българския литературен език, имат за цел да откъсне това етническо българско население от родственото му в Р. България, а след това и да го асимилира. Ако южната ни съседка действително желаше да спазва международните конвенции за въвеждане на майчиния език в училищата, то след изхвърлянето на наистина чуждия турски език в тях (изучаван единствено по религиозни съображения до този момент), то тя трябваше да възстанови литературния български език и автентичната славянобългарска азбука. Пренебрегването на традиционните славянобългарски букви и употребата на гръцки или латински са особено показателни за замисленото дело. Подмяната на името на езика – *помашки* вместо *български*, също хвърля светлина върху замисъла на неговите автори.

Обидно е за българските учени тепърва да доказват очевидни истини, които много добре се знаят както в Гърция и Турция, така и по целия свят.

Българите мохамедани, оказали се в пределите на Гърция след войните, наброяват – според различни и противоречащи една на друга статистики – от 40 000 до 100 000 души. Те се откриват най-вече в областта между Солун – Цариград – южно от Смолян – Бяло море. Както е доказал вече големият виенски учен от хърватски произход Ватрослав Ягич, диалектът на всички българи от тази

¹ Вж. *Кочев, Ив.* За така наречения „помашки език“ в Гърция, *Македонски преглед*, год. XIX, 1996, кн. 4, с. 43–60.

област стои най-близо до старобългарския език, писмената форма на който създадоха солунските братя Кирил и Методий през IX век.

Що се отнася до българите мохамедани по нашите земи, всеизвестни са твърденията на Митхад паша (управител на Дунавския вилает през 60-те години на XIX в., по-късно велик везир на Османската империя), че това милионно население е от потомци на българи, преобърнати в исляма.

Преди Балканската война гръцките консули в Сяр и в Солун в рапортите си до Министерството на външните работи в Атина непрекъснато сигнализират за „компактна българска маса“, която като колос се носи към морето, като с това гръцките малцинства изчезват свършено, пък и турското население се обръща в незначителни малцинства². Успоредно с етническото название *българи* в някои рапорти откриваме и синонима *българогласни*³. След Балканските войни българите (или българогласните) в гръцките документи се превръщат в „славяни“ или „славяногласни“, за да бъде напълно замъглено етническото им назоваване.

За българите мохамедани гръцките общественици са избрали прозвищния термин „помаци“, а за новосъчинения „език“ съответно се използва прилагателното „помашки“.

Девет десети от т. нар. помаци всъщност живеят в България и са потомци на българи християни, насилствено превърнати през турското владичество в мохамедани.

Термините *помак* и *помашки* се смятат за обидни от това население, защото напомня – според неизяснени докрай етимологии – за неговата злощастна съдба. Някои свързват името *помак* с глагола *помагам* (на турската власт), а други – с *помаям се* (от нея), *помъквам се* (след нея), трети с *пом(о)хамеданчвам се* и т. н.⁴

Съвременните автори на помашка граматика и речници в Гърция не са догледали, че произходът на думите *помак*, *помашки* е български, с което косвено признават българския етнически характер на това население.

Опитите на някои „етимолози“ в Гърция да свържат *помак* със старогръцкия предлог *поти* (*проти*, *прос*) със значение 'до', 'от' в съчетание *Макетиа 'Македония'*, т.е. 'тези, които живеят до (близо до) Македония, до македонците', разбирани като „гърци“ са наивни.

Подмяната на името на езика (български) с помашки изобщо не променя същността на явлениято. Валонският език в Белгия не престава да бъде френски, фламандският в същата страна – нидерландски. Карелският език в Русия про-

² Вж. Македония. Сборник от документи и материали. С., БАН, 1978, с. 552.

³ Пак там, с. 555.

⁴ Срв. проф. Младенов, Ст. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. С., 1941, с. 469.

дължава да бъде фински, а т. нар. молдавски (молдовски) не е нищо друго, освен регионална форма на румънски.

Никой не се съмнява в това, че т. нар. „американски“ е вариант на английския език, а „австрийският“ – единствено немски, макар че съществуват и някои регионални отлики.

В гръцката преса създаването на помашкия „език“ се представя като *частна* инициатива на един грък, трима помаци учители и един бизнесмен, спонсорирал изданията. Промоцията на граматиката и на речниците е станала на 10.V.1996 г. в тържествената зала на най-стария и най-величествения хотел на Атина „Великобритания“ в присъствието на тогавашни видни общественици (държавници и политици). Това опровергава тезата за „частния“ характер на начинанието. Повече от ясно е, че поръчката за написването е направена от официални държавни органи, и по-специално от армията.

На промоцията са присъствали: тогавашният *заместник-председател на парламента и депутат* от Ксанти г-н Панайотис Сгуридис, г-жа Виргиния Цудеро – *бивша депутатка*, която по време на мандата си е била *заместник-министър в Министерството на външните работи, министърът на правосъдието* г-н Венизелос и много министри, депутати, митрополити, председателят на Атинската академия, висши академични съдии, дипломати от Министерството на външните работи, представителят на *командващия Главен щаб на сухопътните войски генерал Парайордакис* и т. н., и т. н.

* * *

Демонстративната местоименна система на южнородопския ксантийски диалект в помашката „граматика“ не е представена така стройно, каквато е в централнородопския говор на с. Момчиловци, Смолянско, и в източнородопския на с. Тихомир, Кърджалийско, т. е. не е такава, каквато е в диалекта на *едно* отделно взето селище. В ксантийския диалект тя е *сборна* и отразява състоянието на *множество* села в целия регион. Затова едни от представените форми кореспондират с централнородопските, други – с източнородопските, но обща матрица с кохерентни отношения между членовете на системата не може да се изведе. Ксантийската демонстративна местоименна система (така представена от авторите) е пренатоварена.

Регионалността, изградена върху съвкупността от облици (понякога и варианти) от различни села, създава пъстрота в иначе изключително богатата показателна система:

1. За лица и предмети:

За м. р. д. ч.:

– *айсв̀ак* 'този'⁵: Айсв̀ак ѝе (й)еднн чул'ак//талѐбе 'Този//той е един мъж//ученик'; Айсв̀ак ѝе профѐсорин; Айсв̀ак са сме 'Този (той) се смее'; Айсв̀ак зерзев'ат ѝе хубаф;

– *айнв̀ак/лайв̀ак* 'онзи': Айнв̀ак кит̀ап иштам 'Онази книга искам'; Врит айв̀ак мир̀ас ѝе м̀ой 'Цялото оно̀ва имущество е мое';

– *ейн̀ази* 'онзи': Ейн̀ази чул'ак;

За ж. р. ед. ч.:

– *айс̀ос* (*айс̀ош*) 'тази': Айс̀ос ѝе даскал̀ича 'Тази е учителка'; Айс̀ос са хч'ѐса б̀оржо 'Тя се среса б̀ързо'; Айс̀ош к̀ошга ѝе ѝа̀че ка̀матна, л'а̀га ми 'Тази к̀ъща е много красива, харесва ми';

– *айс̀ова* 'тази': Чй ѝе айс̀ова к̀ошга?;

– *айн̀ова* 'онази': Айн̀ова айт̀ам к̀ошга ѝе угра̀дена х̀убеве 'Онази к̀ъща е построена хубаво'; Айн̀ова гуд̀ина сед'а̀хме ф с̀ело; Айн̀ова ѝе Сафй̀а 'Онази е Сафй̀е';

– *ен̀ас* 'онази': Ен̀ас к̀ошга;

– *ейн̀ай* 'онази': Ейн̀ай гуд̀ина;

– *ин̀ай* 'онази': Ин̀ай даскал̀ича;

– *те* 'тази//тя': Те даскал̀ича;

За ср. р. ед. ч. (и обобщаващо за трите рода):

– *ис̀ази* 'това': Какн̀а ѝе ис̀ази Йусу̀ф? 'Какво е това, Юсуфе?'; Ис̀ази ѝе ч̀анта 'Това е ч̀анта'; Ис̀ази ѝе ан̀о д̀ете 'Това е едно дете';

– *ис̀ай* 'това': Ис̀ай е ан̀а м̀аса 'Това е една маса'; Ис̀ай ѝе ан̀о ск̀емле? 'Това едно място за сядане ли е?';

– *айс̀ва* 'това, то'⁶: Айс̀ва ми е брат; Айс̀ва ѝе х̀арака 'Това е линия'; Айс̀ва ѝе н̀е к̀уче 'Това не е куче';

– *айт̀ва* 'това, то': Айт̀ва д̀ете; Ни м̀ога н̀икай да гу ст̀оре айт̀ва;

– *ен̀ва* 'онова, то': Ен̀ва д̀ете; Ен̀ва ск̀емле;

– *ейн̀ази* 'онова': Ейн̀ази д̀ете;

За мн. ч., трите рода:

– *айс'ѐс* 'тези, те': Айс'ѐс врит гл'одат 'Тези (те) всички гледат'; Айс'ѐс зн̀айет да бр̀дйот;

– *айн'ѐс/лайн'ѐва* 'онези': Айн'ѐс (айн'ѐва) фп̀р'а̀ха напр̀еш 'Онези пристигнаха по-напред';

– *айт'ѐс* 'тези, те': Айт'ѐс са Шеинувил'анки 'Тези са от Шехиново';

⁵ Семантиката на показателните местоимения е извършена според гръцкия превод, т.е. най-общо. Ако се следва Ст. Кабасанов за другите два родопски говора, то съответствията биха били приблизително така: *айсв̀ак* '(ето)този тук'; *айнв̀ак/лайв̀ак* '(ето)онзи там'; *айс̀ос* '(ето)тази тук'; *айс̀ова* – също; *айн̀ова* '(ето) онази там' и т. н.

⁶ Демонстративните местоимения се използват и като лични.

– айс'ева 'тези, те': Айс'ева са л'уд'е ; Айс'ева дѣти са мѡйти; Ше дѡйде айс'ева дѣне; Врит айс'ева ѡфце са ваши 'Всичките тези овце са ваши';

– айн'ѣва 'онези': Айн'ѣва кукѡшки; Айн'ѣва д'ѣти р'укат 'Онези деца викат';

– т'е 'тези, те': Т'е са три талебийѣ 'Те са трима ученици'.

2. За количество и качество:

– *исаквѡнеф* 'такъв' – м. р., ед. ч.;

– *исаквѡне* 'такава' – ж. р., ед. ч.;

– *исаквѡне* 'такова' – ср. р., ед. ч.;

– *исаквѡне* 'такива' – за трите рода, мн. ч. и съответно *инаквѡнеф*, *итаквѡнеф* и т.н.;

– *айнекѡзен* 'такъв' – м. р. ед. ч.: Не ѡе айнекѡзен какѡфну викаш 'Не е такъв, какъвто казваш';

– *ан'екѡс* 'такава': Н'е ѡе ан'екѡс, каквѡну викаш 'Не е такава, каквата мислиш';

– *айтѡлкус* 'толкова': Пумнаха са айтѡлкус гудѡни ут тѡка 'Преминаха толковна години оттогава';

– *айнѡлкус* 'толкова': Тѡгас ѡмаш айнѡлкус китѡпе кѡлкуну ѡмам и ѡа 'Тѡгава ѡмаш толкова книги, колкото ѡмам и аз'.

Демонстративността пронизва почти цялата морфологична система на говора. Тя засяга и други типове местоимения: *айтвѡ си* 'същото': Ишгам айтвѡ си дѣте 'Трябва ми същото дѣте'; *то си* 'същият, същото': Дѡйде то си бубѡйку му 'Дойде същият, баща му'; *айтвѡк си* 'същият': Стѡриха ми зийрѣт айтвѡк си ден 'Посетиха ни същия ден' – определителни местоимения; *котрѡсо*, *котрѡно*, *котрѡто* 'който'; *чийсо*, *чийно*, *чийто*, *чийто*; *какѡфсо*, *какѡфно*, *какѡфто*, *каквѡсо*, *каквѡно*, *каквѡто* – относителни местоимения; *сѡмзинѡци*, *номзинѡци*, *томзинѡци*//*сѣмзинѡци*, *нѣмзинѡци*, *тѣмзинѡци* и пр. – притежателни местоимения.

Тя се среща дори и при наречията: *айтам* 'ей там': Вѡри на пазѡрен айтѡм ше нѡйдиш канѡну ти тр'ѡва 'Иди на пазара ей там ще намериш каквото ти трябва'; *айтѡц/летѡс* 'ей тук': Йѣла айтѡс, Хасан 'Ела ей тук, Хасане'; *айс'ѡ* 'ей сега': Айс'ѡ ѡедѡн млат кѡпел утвѡре капѡйѣне 'Ей сега едно младо момче отваря вратата'; *айтѡ* 'ето така': Айтѡ ми кѡйѡжи 'Ето така ми кажи'.

От приведения материал е ясно, че началният елемент *ай-* на демонстративните формации в различните ксантийски села фонетично може да се опрости до *а*, до *и*, до *е*, откъдето навярно са възникнали дублетите от типа *айтам/летам*; *айтѡц/летѡс* и облици освен с *ай-* (*айтвѡ*) и с *ей-* (*ейнѡзи*); с *е-* (*енѡс*), с *и-* (*инѡй*) и т. н. В граматиката обаче формите не са локализиращи (по села), а са изнесени дори не като факултативни, а като „кодифицирани” равноправни форми. Голяма

част от облиците се откриват в централния и/или източнородопския ареал на едно или друго (християнско или българомохамеданско) селище.

Там обаче те са включени в напълно кохерентни самостоятелни системи, които могат да се вземат от общата структуралистична теория като образцови примери за *явлението кохерентност* на елементите в дадена система. За целта ще разгледаме поотделно и съпоставително две демонстративни местоименни системи: централнородопската на с. Момчиловци, Смолянско и източнородопската на с. Тихомир, Кърджалийско. Носителите на момчиловския говор са българи християни, а на тихомирския – българомохамедани. И двата говора са изследвани от видния български родопвед доцент Стайко Кабасанов (родом от с. Момчиловци) в издадените две проучвания, посветени на двата диалекта. Парадигмите на демонстративните местоимения ще използваме именно по работите на големия познавач на родопските говори⁷:

с. Момчиловци, Смолянско

1. Показателни местоимения за лица и предмети

Показателни местоимения за трите рода ед. и мн. ч. са:

м. род	ж. род	ср. род	мн. ч.
1. (ай)гòйа	(ай)гàйа	(ай)гòвà	(ай)гèйа
2. (ай)сòйа	(ай)сàйа	(ай)сòвà	(ай)сèйа
3. (ай)нòйа	(ай)нàйа	(ай)нòвà	(ай)нèйа

Къси и стегнати форми:

м. род	ж. род	ср. род	мн. ч.
1. (ай)тòй, тòа (тò)	(ай)тàа (тà)	(ай)твà	(ай)тèе
2. (ай)сòй, сòа (сò)	(ай)сàа (сà)	(ай)свà	(ай)сèе
3. (ай)нòй, нòа (нò)	(ай)нàа (нà)	(ай)нвà	(ай)нèе

Елементът *ай-* е поставен допълнително в скоби от мене – Ив. К. – въз основа на твърдението на Кабасанов, че „всички тези показателни местоимения, както и показателните местоимения за качество и количество, се употребяват и с частицата *ай*, поставена пред местоимението: *айтòйа*, *айсòйа*, *айтèйа* и т. н.”⁸ (Именно по този начин – чрез скоби – по-късно в изследването си за говора на с. Тихомир, Кърджалийско Ст. Кабасанов представя факултативността на вариантите без *ай-* и с *ай-*).

Що се отнася до семантиката на формите без *ай-* Кабасанов отбелязва, че облиците с *т* са само показателни „без да се определя разстоянието на посочва-

⁷ Кабасанов, Ст. Говорът на с. Момчиловци, Смолянско. В: Известия на Института за български език, С., БАН, кн. IV, 1956, с.46-47; Кабасанов, Ст. Един старинен български говор (Тихомирският говор), С., БАН, 1963, с.61-62.

⁸ Кабасанов, Ст. Говорът на с. Момчиловци..., с. 46.

ния обект по отношение на говорителя”, а тези със *c* посочват „че предметът е близо до говорителя”, т. е. *còйq* означава 'този тук', а с *n* – *nòйq* 'онзи там'⁹.

1. Показателни местоимения за качество и количество

м. род	ж. род	ср. род	мн. число
(ай)тақòф	(ай)тақàва	(ай)тақòва	(ай)тақива
(ай)сақòф	(ай)сақàва	(ай)сақòва	(ай)сақива
(ай)нақòф	(ай)нақàва	(ай)нақòва	(ай)нақива
(ай)тòлкаф	(ай)тòлкава	(ай)тòлкаво	(ай)тòлкави
(ай)сòлкаф	(ай)сòлкава	(ай)сòлкаво	(ай)сòлкави
(ай)нòлкаф	(ай)нòлкава	(ай)нòлкаво	(ай)нòлкави
(ай)тòлқова,	(ай)сòлқова	и (ай)нòлқова	(за трите рода)

Идеалната пропорционалност в местоименната система за лица и предмети е свидетелство за кохерентността на членовете ѝ. Тя проличава както във вертикалния, така и в хоризонталния ѝ срез.

По отношение на първия елемент *ай-*: получават се два факултативни разреда: със и без *ай-*.

По отношение на коренната гласна: всички облици от м. р. и ср. р., ед. ч. имат вокал *-o-* (срв. тòйа – м. р., товà – ср. р.), от ж. р. *-a-* (тайа), а в мн. ч. *-è-* (тèйа).

По отношение на финалния елемент: всички облици от м. р. и ж. р., ед. ч. и всички облици в мн. ч. са с *-йа* (срв. сàйа – м. р., ед. ч., сàйа – ж. р., ед. ч., сèйа – мн. ч.), а в ср. р., ед. ч. с *-ва* (срв. совà).

Следователно там, където коренната гласна е една и съща *-o-*, финалният елемент е различен: за м. р. *-йа*, а за ср. р. *-ва*. И обратно, там, където финалният елемент е един и същ *-йа*, коренните гласни са различни: *-o-* (нòйа – м. р. ед. ч.), *-a-* (нàйа – ж. р., ед. ч.), *-è-* (нèйа – мн. ч.).

Същото се отнася и до късите форми: при м. р., ед. ч. от финалния елемент изпада или *-a* или *-й* (той или тòа); при ж. р., ед. ч. изпада само *-й* (тàа), а в мн. ч. след преглас се появява нов финален елемент *-е* при късите (и стегнати) форми (тèе).

В ср. р., ед. ч. е налице втори маркер за диференциране при късите (и стегнати) форми, въпреки че първият *-ва* е уникален. Коренната гласна *-o-* изпада (тва, сва, нва).

При стегнатите форми: за м. р., ед. ч. се появява дълга (фонетична) гласна *o* (тò, сò, нò), при ж. р., ед. ч. дълга (фонетична) гласна *a* (тà, сà, нà), при мн.

⁹ Пак там, с. 46.

ч., както също бе вече отбелязано, финалният елемент *-йа* се стяга в *е* (тѣе, сѣе, нѣе), т. е. кохерентността е пълна.

И най-сетне, все още доста демонстративност се крие в тройното членуване, морфологически и исторически изградено върху трите *основни* показателни местоименни елемента *-с*, *-н*, *-т*, т. е. докато не се генерализира един от тях, не може да се говори за отслабване на демонстративността. В повечето български говори при члена побеждава *т-* елементът, но любопитна е ситуацията с родопските, в които тенденцията е в полза на *н-*, въпреки непрекъснатото влияние на книжовния български език, където членната форма съдържа другия *т-* елемент.

с. Тихомир, Кърджалийско

Според Кабанов показателните местоимения за трите рода и в двете числа са:

1. Показателни местоимения за лица и предмети

м. род	ж. род	ср. род	мн. число
(ай)сòс(ка)	(ай)сàс(ка)	(ай)свà	(ай)сèс
(ай)нòс(ка)	(ай)нàс(ка)	(ай)нвà	(ай)нèс
(ай)тòс(ка)	(ай)тàс(ка)	(ай)твà	(ай)тèс
(ай)сàзй(к)	(ай)сàзй	= м. р.	(ай)сèзй
(ай)нàзй(к)	(ай)нàзй	= м. р.	(ай)нèзй
(ай)тàзй(к)	(ай)тàзй	= м. р.	(ай)тèзй
(ай)сòзинек	(ай)сàзинек	= м. р.	(ай)сèзинек
(ай)нòзинек	(ай)нàзинек	= м. р.	(ай)нèзинек
(ай)тòзинек	(ай)тàзинек	= м. р.	(ай)тèзинек
(ай)сòвà	(ай)сàйà		
(ай)нòйà	(ай)нàйà		
(ай)тòйà	(ай)тàйà		
тъзй	тъс		

м. и ср. род	ж. род
съкр. (ай) сò	(ай) сà
съкр. (ай) нò	(ай) нà
съкр. (ай) тò	(ай) тà
тъзй	тèзи

2. Показателни местоимения за качество и количество

м. род	ж. род	ср. род	мн. число
(ай)сàкòф	(ай)сàквà	(ай)сàквò	(ай)сàквÿ

(ай)накòф	(ай)наквà	(ай)наквò	(ай)наквÿ
(ай)такòф	(ай)таквà	(ай)таквò	(ай)таквÿ
(ай)саквòзєн	(ай)саквàзнє	(ай)саквòзнє	(ай)саквÿзнє
(ай)наквòзєн	(ай)наквàзнє	(ай)наквòзнє	(ай)наквÿзнє
(ай)таквòзєн	(ай)таквàзнє	(ай)таквòзнє	(ай)таквÿзнє

Общо взето, източнородопският говор на с. Тихомир, Кърджалийско при показателните местоимения за лица и предмети повтаря някои структурни особености и елементи на централнородопския диалект на с. Момчиловци, Смолянско: препозиционният факултативен елемент *ай-*; коренната гласна *-а-* за ж. р., ед. ч.; липсата на гласна при съкратените форми за ср. р., ед. ч.; коренния вокал *-ê-* в мн. ч.

Разликите обаче не са малко: в тихомирския говор освен коренна гласна *о-* има и облици с коренна гласна *-а-* за м. р., ед. ч. Финалните елементи в двата диалекта се различават доста съществено – факултативната частица *-ка* и *-к* в Тихомир и *-йа* в Момчиловци за м. р., ед. ч. (пред тези два елемента в Тихомир са налице показателни елементи *с* или *зи*). Подобна е ситуацията и за ж. р., ед. ч. В м. и ж. р. в Тихомир независимо от коренните гласни се откриват разширени облици с финален елемент *-зипєк* и т. н. и т. н. Акцентологичните различия също се хвърлят в очи. В Тихомир м. и ж. р., ед. ч. познават и облици с окситонно ударение, докато в Момчиловци няма такива. Същото се отнася и до формите в мн. ч. – в Тихомир и с окситонно ударение, в Момчиловци – с коренно.

Всяка една от двете системи (независимо от приликите и отликите помежду им) е изградена стройно и е вътрешно кохерентна както по отношение на коренните гласни, така и по отношение на препозиционните и постпозиционните усилващи елементи.

Ксантийската, въпреки че също използва старобългарския демонстративен местоименен инвентар (*-т, -с, -н, -в*), поради посочените причини, свързани с големината на региона, е по-различна.

Тя представя и облици, неуказани в горните два говора: айсòзе//айсòзека, айсвàк, айнвàк, енозÿ – за м. р., ед. ч.; айсòва, айнòва, ейнàй, инàй – за ж. р., ед. ч.; исазÿ, исàй, енвà, изÿ, ейназÿ, енвà – за ср. р., ед. ч.; айн'èва, айс'èва, енèс, ейнèзи, инèс, ейсèзи – за мн. ч. за лица и предмети; исаквòнеф 'такъв' – м. р., ед. ч., исаквàне 'такава', исаквòне 'такова', исаквÿне – за трите рода мн. ч. – за качество и количество.

Несъмнено голямото богатство и разнообразие на демонстративни облици в Родопите няма случаен характер. Този голям и населен планински регион има усложнен релеф, който налага на езика не само да съхрани старобългарските демонстративни местоимения, но и да ги комбинира като словообразователни